

KİTAP İNCELEMESİ / BOOK REVIEW

Kitap İncelemesi: Feminist City: Claiming Space in the Man-Made World (Feminist Şehir)

iD Sezen Savran Penbecioğlu

Korkut Ata Üniversitesi, Osmaniye

Feminist coğrafyacı Leslie Kern'in orijinal adı *Feminist City: Claiming Space in the Man-Made World* olan kitabı; Beyza Sumer Aydaş tarafından Türkçeleştirilerek "Feminist Şehir" adıyla Türkiye'de yayımlandı. Orijinal kitabın da Türkçe çevirisinin de ilk yayın tarihi 2020 senesidir. Kern'in davetli konuşmacı olduğu 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 44. Kolokyumu'nda belirttiği üzere, "kendisinin de beklentisinin ötesinde" ilgi uyandırmış bir kitap Feminist Şehir. Bu kitap incelemesindeki yorumlar; hayatının büyük bölümü Türkiye'nin büyük kentlerinde geçmiş bir kadın şehir plancısı ve feminist coğrafya alanına ilgi duyan bir akademisyen olarak bana ait ve dolayısıyla sübjektiftir. Yöntem olarak; kitabın bütününe ilişkin genel yorumlamalardan sonra öne çıkan noktaların altını çizmeye çalışacağım.

Öncelikle kitabın odağının Küresel Kuzey ülkelerinin metropol kentleri olduğunu söyleyerek başlamak gerek. Çünkü kitabın kurgusunda Kern (2020); Toronto, New York, Londra gibi kentlerdeki kişisel deneyimlerinden yola çıkıyor. Yazar, konular çeşitlendikçe dünyanın farklı coğrafyalarından örneklere kısaca yer vermiş olsa da Küresel Güney'in görece küçük ölçekli ve kırsal nitelikli bölgelerindeki kadın ve azınlık meselelerine tam olarak temas edemediği yönünde eleştirilebilir. Türkiye'yi de Küresel Güney ile ilişkili bir bağlamda konumlandırarak, kitabın işaret ettiklerini metropol kentler düzeyinde bir pencereden okumak gerek. Ancak kitabın küresel yaygınlığı olan hiçbir argüman üretmediğini söylemek de haksızlık olur.

Kitapta yazarın kişisel deneyimlerinin incelikli biçimde aktarılmış olmasının yanı sıra, oldukça geniş bir referans listesinden yararlanmıştıdır. Böylece kitap, akademik açıdan da doyurucu

hâle getirilmiştir. Başka bir ifadeyle Kern, akademik yazınla kişisel anlatıyı kitabında güzel bir şekilde harmanlamıştır. Yazım dilinin ve çevirinin akıcılığı da kitabı kolay okunur ve ilgi çekici yapan bir diğer unsur. Kitabın bölümleri, incelenen temaya göre "Anneler Şehri", "Arkadaşlar Şehri", "Tekler Şehri" gibi başlıklara sahip. Italo Calvino'nun (2003) "Görünmez Kentler"ini hatırlatır biçimde, her yeni bölüm ilgiyi canlı tutmayı başarıyor. Calvino'dan farklı olarak Kern, mekânı değiştirmeden fakat ona başka gözler ve bedenlerden bakarak bir anlatı oluşturuyor.

Yöntem olarak benimsediği "kesişimsel perspektif" ile yazar, ana-akım feminist coğrafyanın ötesine geçerek; cinsiyetçilik, ırkçılık, sınıfçılık, homofobi, sakat ayrımcılığı gibi çeşitli imtiyaz ve baskı sistemleri arasındaki ilişkileri bir arada ele almaya gayret ediyor (a.g.e, s. 30). Bu noktada feminizmi ana-akımlaştırmanın bir sonuç vermediği, ihtiyacı karşılanamayan birçok kadın grubunun dışarıda bırakılabildiği, toplumda ve mekânda sürekli yeniden üretilen dışlayıcı ve engelleyici pratiklerin farklı kimlik özellikleri üzerinden kesişim alanlarına sahip olduğu vurgulanıyor. Ayrıca yazar, dürüst biçimde kendi ayrıcalıklı konumunu da ortaya koymaktan çekinmiyor. Kanada'da yaşayan, beyaz, engelli olmayan bir akademisyen olarak içe bakışını; "ait olmadığım topluluklara dair kişileri ve sorunlu imgeleri yeniden üretiyor muyum?" sorusu üzerinden temellendiriyor (a.g.e, s. 33). Konuları açılmakten; LGBT+, siyahi, engelli, göçmen, vb. grupları da çerçevenin içinde tutmaya özen gösteriyor ve şair Adrienne Rich'i anarak ekliyor: "Şehirler, kişisel kimliğimizle doğrudan bağlantılıdır. Bedenlerimiz neyi yazmamıza veya söylememize izin verildiğinin temel belirleyicisi haline gelmektedir" (a.g.e, s. 34).

Geliş tarihi: 12.01.2021 Kabul tarihi: 26.01.2021

Online yayımlanma tarihi: 10.02.2021

İletişim: Sezen Savran Penbecioğlu

e-posta: sezensavran@gmail.com

TMMOB
Şehir Plancıları Odası

“Erkekler Şehri” adını verdiği giriş bölümünde yazar, (toplumsal cinsiyet normları dahil) toplumdaki tüm değerlerin ve normların mekânın da içine gömüldüğüne dikkat çekiyor (a.g.e, s. 11). Yazar bu durumu açıklayan bir başka feminist coğrafyacı Jane Darke’in (1996) cümlesine de burada yer veriyor: “Kentler ataerkilliğin taşa, tuğlaya, cama ve betona yazılmış halidir”. Bu yapının sürekli olarak yeniden üretilmesine neden olan, eski paradigmalara sıkı sıkıya bağlı tutucu mekân tasarımcılarının azımsanmayacak sayıda oluşudur. Halbuki artık dünya, geleceksel hetero-ataerkil dünya değildir. Erkekler şehrini Charles Baudelaire (2003) ve Walter Benjamin’in (2003) ünlü *flâneur*’ü ile örnekleyen Kern; kentin sokaklarında aylıklık eden flânörün her daim erkek olduğunun düşünülmesinin şaşırtıcı olmadığına değiniyor (a.g.e, s. 39). Peki *flânöz*’ kentin sokaklarında istediği gibi aylıklık edebilir mi? Kadınlar gerçekten de kalabalıklar arasında hiç fark edilmeden, izlenmeden kaybolabilirler mi? Bu noktada kavramsallaştırılan husus, kentte herkes için “yalnız kalma” ve “yer kaplama” becerisidir.

Özellikle kadınlar için “özgürleşme alanı olarak şehir” ve “tehlike alanı olarak şehir” arasında çelişkiler bulunmaktadır (a.g.e, s. 87). Kentte yalnız olmak, birçok kadın için halen lüks konumundadır. Herhangi bir yabancıнын bir sonraki hamlesini sürekli olarak hesaplamak zorunda olan kadınların, kamusal alandaki özgürlükleri kısıtlanmaktadır. Kentte yalnız kalma ve yer kaplama becerisi, kesişimsel perspektif üzerinden sorgulandığında da siyahiler, göçmenler, sakatlar, vb. grupların sıkça hak gaspına uğradıkları görülmektedir. Bir kahve dükkanında arkadaşlarını bekleyen iki siyahi vatandaşın sipariş vermedikleri için şikâyet edilip 9 saat göz altında tutulmaları, bu konuda çok çarpıcı bir örnek (a.g.e, s. 112).

Tersten bir okuma ile kendilerine evde her zaman bir sebeple talep olmasından dolayı kadınlar için şehirde yalnız olma hâlinin çok daha kıymetli olduğuna dikkat çeken yazar; eşlerinin ve çocuklarının sürekli talepleri yüzünden “duyusal aşırı yüklenme”ye maruz kalan kadınların, kentin sokaklarında da kendilerini en iyi ihtimalle “misafir” gibi hissedebildiklerini ortaya koyuyor (a.g.e, s. 115-116). Bu hissiyatın giderilmesi konusunda otoriteler tarafından önerilen uygulamalar da bir o kadar sığ kalmaktadır. “Pembe metro” örneğinde olduğu gibi sadece kadınlara özgü mekânlar oluşturulmasının teklif edilmesi, oldukça yüzeysel bakış açılarından beslenmektedir ve gerçek feminist şehir anlayışından uzaktır (a.g.e, s. 65 ve 119).

Kern, yaygın kent planlama pratiklerinin ürettiği eşitsizliklere ilişkin de önemli kanıtlar sunuyor. Kentsel mekân düzenlemeleri sonucu oluşan banliyöleşme, bulvar genişletmeleri, araba bağımlılığı, vb. alanlarda her zaman kadınlar ve çocuklar daha dezavantajlıdır. Daha spesifik bir örnek için yazar Gerda Wekerle’den (2005) bir alıntıya yer veriyor: “Tali yollara sapmayan, duraklar arası mesafelerin yakın olmadığı toplu ulaşım sistemleri, doğrusal bir seyahat varsayar. Erkekler için

iyi işleyebilecek olan bu varsayımın, kentteki seyahatleri ev-iş arası mekik dokumaktan çok daha karmaşık olan kadınlar için geçerli değildir”. Bir diğer örnekte ise yazar, ev-işyeri ve ev-bakım hizmetlerinin gerçekleştirildiği yerler arasındaki ilişkilerin çelişkilerine dikkat çekiyor. Burada anılan bakım hizmeti, çocukların yanı sıra her türden bakıma ihtiyaç duyan aile bireylerine de genişletilebilir. Bakım hizmetlerinin, kentin her bölgesinde aynı kalitede ve eşit erişimde olmaması; bu hizmetleri mutenalaştırmakta ve daha maliyetli hâle getirmektedir. Artan maliyeti karşılayamayan ve sosyal hizmet desteği alamayan kesimler, gündelik yaşamlarının ağırlığı altında daha çok ezilir hale gelir (a.g.e, s. 58-60). Bu noktada yazarın çağırısı; “kadınlar bakım işlerini daha çok üstlenmelidir” anlayışının yerini “kentler bakım işlerinin eşit dağıtımını sağlamaya olanak verir nitelikte olmalıdır” anlayışının alması yönündedir (a.g.e, s. 71).

Kitabın en çarpıcı metinlerinin yer aldığı bölümlerden biri de “Korku Şehri” adlı beşinci bölümdür. Kern bu bölümde, ilgili yazında tartışmalı bir fenomen haline gelmiş olan “kadınların korkusu paradoksu” kavramını açıklıyor (a.g.e, s. 164). Paradoksu yaratan ikilik, aslında verilere göre erkeklerin kamusal alandaki şiddetin daha çok öznesi olmasına karşın, kadınların kentlerde daha çok korku içerisinde yaşamasıdır. Bu durumu irrasyonel olarak değerlendiren araştırmacılar da bulunmaktadır. Ancak şiddet ve taciz, kentte kadınlar ve diğer dezavantajlı gruplar için çok daha gündelik olarak yaşanmakta; mikro-saldırıların tabiri caizse her zaman eli kulağındadır. Hâliyle, bunlar çok büyük bir oranda veriye de dönüşmemektedir. Bu nedenle resmî verilere bakarak kadınların korkularını yersiz bulmak çok sığ bir bakış açısıdır (a.g.e, s. 165-166). Feminizm bu noktada genel geçer sebepler bulmakla değil; korkunun kaynaklarını ve etkilerini daha geniş yapılar, sistemler ve kurumlar içinde konumlandırmakla ilgilenmektedir. Çünkü kadınların korkusu, toplumsal ve kültürel olarak çok daha derinlere gömülmüştür.

Kadınların “tehlike” ile nerede ve ne zaman karşılaşabileceklerini önceden hesaplama güdülerini, mekânsal boyutta da yansıma bulmaktadır. Söz konusu tehlike üzerinde çok az kontrolümüz bulunduğu, korku mekâna aktarılmaktadır: Arka sokaklar, metro, karanlık parklar, vb. Kadınların kafalarında kentin böylesi bir analizini sunan haritalar vardır. Bu harita dinamikdir, zihinde sürekli güncellenir. Tüm bu korku ve kontrol hâli, sürekli zamanımızı ve enerjimizi çalan bir ek mesai anlamına gelmektedir (a.g.e, s. 168-169). Otoritelerin sıklıkla çözüm olarak sundukları “çevresel tasarım yoluyla suç önleme” anlayışı ise güvenlik iyileştirmeleri yapıldığında korkunun kaybolacağını varsaymaktadır. Ancak durum bundan çok daha karmaşıktır. Mekân tasarımcılarının çoğu; kaldırımları genişletip, ışıklandırmayı artırıp, daha çok güvenlik kamerası koyduklarında “denenecek başka ne kaldı?” diye düşünmektedir. Ne var ki, daha çok aydınlatma elemanı koymak, patriarkayı ortadan kaldırmayacaktır (a.g.e, s. 176-177).

¹ Kadın flânör.

Kern'in dikkat çektiği bir diğer önemli husus, feminizmde sahip olduğumuz hiçbir şeyin mücadelesiz elde edilemeyeceğidir (a.g.e, s. 137). Çapraşık iktidar ilişkileriyle dolu bir alan olan kentsel feminist politik; amfilerde, sosyal medyada ve hatta seçimle bile savunulmuyor (a.g.e, s. 145). Çabanın tam olarak olayların olup bittiği yerde verilmesi gerekiyor (a.g.e, s. 159). Bu noktada yazar, kadın ve azınlık hakları konusundaki kentsel hareketlere dikkat çekmekte ve bazı örneklerle yer vermektedir: Kadınların şehrin tüm alanlarında ve her an var olma hakkına yönelik "Take back the night" hareketi; tecavüz kültürünün bir sonucu olan, kadınların giyim tarzına göre "arandığı" imasına tepki olarak başlatılan "SlutWalk"; Afro-Amerikalıların "Black Lives Matter" hareketi; Amerika Birleşik Devletleri'nde fast-food çalışanlarının başlattıkları asgari ücretin saatte 15 dolara çıkarılmasına yönelik "Fight for \$15" hareketi; Londra'da konut ödeneklerinin kesilerek tahliye kararları alınmasını protesto etmek için başlayan "Focus E15" hareketi, vb. örnek olarak sunulan önemli kentsel hareketlerdir.

Yazar sonuç bölümünde feminist şehre ilişkin yaklaşımını daha genel bir perspektifte ele alan yorumları ile kitabı bitirmektedir. Temel argüman; kentlerde herkes için uygun çözümler bulmak bazen imkânsız gibi gelse de mümkün olduğunca kesişimsel bir yaklaşım benimsemek zorunda oluşumuzdur (a.g.e, s. 181). Ayrıca tüm idealleştirilmiş kent hayatı resimlerinde kimlerin eksik olduğuna dair sorular sormak konusunda çağırıda bulunuluyor. Bu yönüyle "feminist şehir, istek uyandıran bir projedir, hükmedici tek bir master planı bulunmamaktadır, zaten hükmetmeyi reddetmektedir ve farklılıklara, iyi, eşit ve adil yaşamaya dair süregiden bir deneydir" (a.g.e, s. 197).

Leslie Kern; belki feminist şehrin nasıl bir yer olacağını betimleme konusunda, kendisinden kesin bir reçete bekleyen okurları tarafından eleştirilebilir. Ancak Feminist Şehir kitabı ile vaat edilen bu olmasa da kadınların ve dezavantajlı diğer grupların şehirlerde her gün karşılarına çıkan sorunlar ve engeller kitapta oldukça geniş bir perspektiften ve derinlikli biçimde ortaya konuyor. Yazar "erkekler şehri"ne sorulması gereken çok önemli sorular yöneltiyor. Ancak şu uyarıyı da yapıyor: "Tarihsel olarak kadın ve azınlık hakları konusunda mesafe kat edilmiş olsa da özellikle kentsel boyutta daha yapılacak çok iş var". Aslında kitapta ele alınan konular parça parça düşünülüğünde; ilk kez yazıldığı ve çok özgün olduğu hissi uyandırmasa dahi, muhataplarının rahatsız edici derecede aşına olduğu kentsel sorunların ve engellerin bir araya getirilip incelikli bir anlatı ile çözümlenmesi, kitabın feminist coğrafya ve kent çalışmaları alanlarındaki eşsiz yerini imliyor. Kern'in bıraktığı noktadan alarak bu soruları ve farklı coğrafyalardaki örnekleri çoğaltmak zorundayız. Feminist Şehir kitabı, bu yönde kesinlikle bir motivasyon sağlıyor. Yazarın da belirttiği gibi, daha yapılacak çok şey var; feminist şehir, hemen, şimdi!

KAYNAKLAR

- Baudelaire, C. (2003). Modern hayatın ressamı (A. Berktaş, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Benjamin, W. (2003). Metropol ve tinsel hayat (N. Kalaycı vd., Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Calvino, I. (2003). Görünmez kentler (I. Saatçiođlu, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Darke, J. (1996). The Man-shaped City. C. Booth, J. Darke ve S. Yeandle (Ed.), Changing Places: Women's Lives in the City içinde (ss. 88-89). Londra: Sage Publications.
- Kern, L. (2020). Feminist şehir. (B. Sumer Aydaş, Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Wekerle, G. (2005). Gender Planning in Public Transit: Political Process, Changing Discourse and Practice. S. S. Fainstein ve L. J. Sevron (Ed.), Gender and Planning: A Reader içinde (ss. 175-295). New Brunswick: Rutgers University Press.